

*Литвинко О. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Сумського національного аграрного університету*

ПРОБЛЕМА СИНОНІМІЇ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНІЙ ПІДСИСТЕМІ НАСОСОБУДУВАННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблеми синонімії у сучасній англійській термінологічній підсистемі насособудування. Наявність синонімії у термінології є очевидною. Поширеність синонімії у термінологічній підсистемі насособудування пояснюється прагненням до максимальної точності, застосуванням стислих форм та впливом загальнолітературної мови. Феномен синонімії виявляється на всіх етапах розвитку термінології з огляду на те, що поява нового референта спричиняє виникнення кількох найменувань, які можуть функціонувати у термінологічній підсистемі одночасно.

Синонімами вважаємо лексичні одиниці, що вживаються для позначення одного й того ж поняття та різняться за певною ознакою цього поняття. Синоніми є різними мовними знаками.

Серед синонімів, що функціонують у термінологічній підсистемі насособудування, виокремлюються ідеографічні. Зазначені лексичні одиниці також називаються поняттєвими. Такими синонімами вважаємо термінологічні одиниці, які позначають єдине поняття, але різняться за обсягом семантики.

Лексичні одиниці термінологічної підсистемі насособудування відповідають основним вимогам, що висуваються до термінів. Проте термінологія зазначеної підсистемі не позбавлена синонімічних відношень. Лексичні одиниці насособудування утворюють синонімічні ряди. Синонімічним рядом вважаємо сукупність синонімів певного змісту. Термінологічні синонімічні ряди утворюють складні структури, елементи яких посідають підпорядковане або чільне місце залежно від позицій своєї лексичної домінанті. Семний склад лексичних одиниць, які належать до синонімічних рядів, демонструє близькість за ознакою.

Для термінологічної підсистемі насособудування характерна дефініційна синонімія. Це семантичне явище полягає в тому, що значення термінологічної одиниці співвідноситься з її дефініцією.

Зазначимо, що наявність у досліджуваній підсистемі синонімічних одиниць можна визнати позитивним феноменом. Ми виявили, що ідеографічні синоніми надають вичерпну інформацію про предмет, оскільки характеризують його з різних боків. Синоніми-дефініції підкреслюють властивості, якості й ознаки класу предметів, що термінуються.

Теоретичне значення дослідження визначається його внеском у загальну теорію терміна й термінологію. Результати дослідження доповнюють наукові знання про особливості термінологічної номінації та основні тенденції термінотворення у сучасній англійській термінологічній підсистемі насособудування.

Ключові слова: термінологічна підсистема, насособудування, термін, синонімія, синонімічний ряд, ідеографічний синонім, дефініційна синонімія.

Постановка проблеми. За останні декілька десятиліть галузь насособудування зазнала кардинальних змін у зв'язку із запровадженням нових революційних технологій та збільшенням обсягів виробництва, і сьогодні науково-технічний прогрес сприяє її подальшому розвитку. Термінологія насособудування становить особливий прошарок лексики, який постійно змінюється, удосконалюється та слугує засобом професійної комунікації. Термінологічні одиниці субмови насособудування є динамічною системою, що характеризується певною специфікою функціонування її складових частин. Зміст окремого терміна визначає його місце у системі, зумовлює зв'язки й взаємодію з її іншими елементами.

Актуальність роботи визначається провідною роллю технічної терміносистемі в англомовній фаховій комунікації. Необхідність дослідження підсилюється тим фактором, що комплексне вивчення явища синонімії, а саме виявлення її кореляцій в англійській термінологічній підсистемі насособудування, раніше не здійснювалося. У зазначеній термінологічній підсистемі синоніми представлені у великій кількості, а це вимагає створення особливого наукового підходу до цього феномена.

Матеріалом дослідження слугував корпус термінологічної лексики обсягом 5 000 лексичних одиниць, відібраних методом суцільної вибірки з лексикографічних джерел (тлумачних словників термінів насособудування; перекладних словників термінів насособудування), рекламних проспектів фірм-виробників продукції насособудування та періодичних видань у галузі насособудування. Загальний обсяг опрацьованого матеріалу становить близько 9 500 сторінок тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сталий розвиток, збагачування та вдосконалення термінологічних підсистем є важливою умовою й беззаперечним результатом прогресу у тих сферах людської діяльності, з якими вони корелюють. У більшості сучасних мов найчисленнішою і найбільш динамічною частиною словникового складу є термінологічна лексика. Провідну роль відіграє технічна термінологія, що об'єктивується стрімким розвитком нових виробничих та суспільних реалій. Швидке зростання обсягів спеціальної інформації у різних галузях науки й техніки неодмінно пов'язане з кількісним зростанням і якісним удосконалюванням термінології.

Нині науковці приділяють особливу увагу систематизації, уніфікації та стандартизації термінології окремих галузей, а також вивченню різних аспектів утворення та функціонування термінологічних підсистем у загальній системі мови. Розроблені окремі питання галузевих термінологій, а саме юридичної термінології (Н. Яцишин [17, с. 99]), економічної (І. Гумовська [4, с. 96]), медичної (Ю. Лисанець [9, с. 218]), комп'ютерних

технологій (В. Мирошниченко [10, с. 87]), автомобільної індустрії (О. Бондаренко [1, с. 93]), галузі туризму (Ю. Кисилиця, В. Бялик [5, с. 111]). Вчені з'ясовують логічні та лінгвістичні критерії ідентифікації термінів, намагаються відмежувати їх від нетермінологічних мовних одиниць, вивчити лексико-структурні аспекти певної термінологічної лексики.

Синонімія – це семантичний феномен, який вважається в лексичній одиниці з найважливіших системотвірних категорій. У сучасній лінгвістиці удосконалюються наукові підходи до вивчення синонімії на матеріалі різних термінологічних підсистем, виявляються диференційні ознаки лексичних одиниць, що входять до синонімічного ряду. Проте, незважаючи на значні досягнення у дослідженні проблеми синонімії у сучасній лінгвістиці (М. Вакулєнко [3, с. 85], В. Костенко [7, с. 137], М. Кочерган [8, с. 202], О. Суперанська, Н. Подольська, Н. Васильєва [15, с. 49]), немає єдиного загальноприйнятого визначення й розуміння цього явища, чим зумовлюється актуальність пропонованого дослідження.

Метою статті є дослідження специфіки феномена синонімії у сучасній англійській термінологічній підсистемі насособудування та висвітлення типів термінологічних синонімів.

Виклад основного матеріалу. Поширеність синонімії у термінологічній підсистемі насособудування пояснюється такими факторами. Перш за все існують прагнення до максимальної точності, пошук стислих форм і, звичайно ж, тяжіння до синонімів загальнолітературної мови.

У сучасній лінгвістиці поширеним є погляд, що синонімія властива термінологічній лексичній, особливо це стосується термінологій, які перебувають на етапі розвитку. Зазвичай синонімічні процеси відбуваються на ранніх етапах формування термінологічної підсистеми, коли ще триває відбір найкращого термінологічного матеріалу, а в системі термінологічної номінації співіснують багатогранні варіанти найменування. Зауважимо, що феномен синонімії може виявлятися також на будь-якому етапі розвитку термінології з огляду на те, що поява нового референта спричиняє виникнення кількох найменувань, які можуть функціонувати у термінологічній підсистемі паралельно.

Щодо функціонування синонімів у термінологічних підсистемах, то деякі науковці визнають шкідливість і небажаність цього явища. Таку оцінку пов'язують з однією з найважливіших ознак терміна, яка передбачає відсутність у нього синонімів [12, с. 129; 13, с. 114]. Інші відзначають, що повне вилучення синонімії з термінології може тільки функціонально послабити її, а не вдосконалити. О. Суперанська наголошує на тому, що синонімія сприяє розвитку лексичного складу термінології [15, с. 49]. На думку О. Радченко, синоніми здатні виконувати в наукових текстах функцію заміщення та уточнення [14, с. 203]. О. Чуєшкова вважає, що синонімія відіграє позитивну роль, оскільки сприяє пошуку найоптимальніших номінацій, зокрема питомих відповідників запозичень, стимулюючи творення власної термінології [16, с. 105]. Про користь цього семантичного явища на ранніх етапах формування терміносистеми пишуть Л. Боярова та О. Покровська так: «Якщо наукове поняття одержує кілька назв, то з часом це дає змогу шляхом відбору знайти найбільш доцільні мовні засоби для позначення цього поняття, які відповідали б нормативним вимогам, що сприяє розвитку терміносистеми загалом» [2, с. 60–72]. В. Костенко зауважує, що існування термінологічної синонімії допомагає глибше й повніше передати певне наукове поняття,

сприяє усуненню полісемії [7, с. 139]. Отже, як бачимо, єдиного погляду на проблему термінологічної синонімії не існує.

Неоднозначно у сучасному термінознавстві тлумачиться саме поняття «синонім». Вся різноманітність точок зору лінгвістів зводиться до трьох основних позицій. Прибічники першого підходу в основу визначення кладуть близькість значень, другого – тотожність позначуваних словом предметів, а прибічники третьої точки зору найголовнішим фактором визначають здатність синонімів замінювати один одного у контексті, тобто чинник взаємозамінності [11, с. 1]. Жоден із цих підходів окремо не може бути визнаний цілком задовільним. Тільки у сукупності вони дають можливість зрозуміти сутність синонімії.

Логіки вивчали проблему синонімічних відношень і сформулювали власне бачення. Польський учений Е. Гродзинський присвятив синонімії монографію, у якій аналізуються і зіставляються погляди лінгвістів і логіків на цей феномен: «Для логіків синоніми – тільки тотожні за значенням лексичні одиниці. Поняття часткової синонімії, близьких за значенням слів у логіці не існує» [15, с. 50].

Немає досі єдності поглядів щодо класифікації синонімів. Низка вчених вважає, що у терміносистемах превалюють синоніми-дублети. Так, М. Кочерган відзначає так: «Здебільшого абсолютні синоніми трапляються у термінології. У звичайному мовленні вони є тимчасовим явищем, бо, як правило, набувають семантичних і стилістичних відтінків, а інколи і зовсім змінюють значення» [8, с. 202]. На думку деяких лінгвістів, абсолютних синонімів практично не існує [15, с. 49].

Ми поділяємо погляди науковців, які повністю заперечують існування абсолютних синонімів [6, с. 76; 11, с. 6]. Зокрема, Т. Кияк наголошує на тому, що абсолютних синонімів не існує взагалі, оскільки сам факт висвітлення різними внутрішніми формами різних боків значення (змісту) свідчить про різні гносеологічні потенції цих форм. Синоніми – це слова, що вживаються для позначення одного й того ж поняття, а відрізняються вони за тією чи іншою ознакою цього поняття, з огляду на що синоніми – це різні мовні знаки [6, с. 76]. Деякі дослідники виокремлюють інші типи синонімічних одиниць, а саме часткові синоніми, семантичні або ідеографічні синоніми, дефініційні синоніми [8, с. 202].

У термінологічній підсистемі насособудування функціонують ідеографічні синоніми. Їх також називають поняттєвими. До таких синонімів відносимо термінологічні одиниці, які позначають єдине поняття, але різняться за обсягом семантики.

Так, багатокомпонентні терміни *stress cracking* та *stress corrosion* мають узагальнююче значення «*корозія, яку спричиняє механічна напруга*». Однак семантика терміносполучення *stress cracking* доповнюється семами «*корозія під напругою*», «*розтріскування під дією напруги*». Терміноодиниці підсистеми насособудування *hole* і *bore*, маючи спільне значення «*отвір*», різняться тим, що термін *bore* має додаткову сему «*розточений або просвердлений отвір*». Терміни *brazing* і *soldering* позначають *паяння*, але різняться тим, що в семантичній структурі терміна *brazing* є додаткове значення «*паяння твердим припоєм*», а *soldering* має додаткові семи «*паяння за низької температури*» і «*паяння м'яким припоєм*».

Терміни насособудування можуть формувати синонімічні ряди. Синонімічним рядом вважаємо сукупність синонімів певного змісту [8, с. 204]. Синонімічні ряди створюють складні структури, елементи яких посідають підпорядковане або чільне

місце залежно від позицій своєї лексичної домінанти [11, с. 6]. Такі приклади ілюструють співвідношення елементів синонімічних рядів із відповідними лексичними домінантами:

– *atmospheric core = atmospheric riser core, pencil core, permeable core* («стержень прибутку атмосферного тиску (у ливарній формі)»);

– *time delay relay = time lag relay, timing relay* («реле вимпирки часу»);

– *constant discharge pump = constant displacement pump, constant flow pump, constant volume pump* («насос із постійними вимпирками»).

Наведені вище приклади свідчать про те, що семний склад термінологічних одиниць, які належать до синонімічних рядів, показує близькість за ознакою.

Дефініційна синонімія є сталим явищем для термінологічної лексики. Вона є у технічних термінологічних підсистемах, і підсистема насособудування не є винятком. Це семантичне явище полягає в тому, що значення терміноодиниць співвідносяться з їх дефініцією. Так, термін насособудування *impeller* («насосне колесо») має дефініцію *the rotating component of a centrifugal pump, equipped with vanes* («обертальна деталь відцентрового насоса з лопатями»). Терміну *horizontal pump* («горизонтальний насос») відповідає дефініція *centrifugal pump with a horizontal shaft* («відцентровий насос із горизонтальним валом»). У наведених дефініціях позначаються головні ознаки терміноодиниць *impeller* та *horizontal pump*, ці ж ознаки актуалізуються семантикою відповідних термінів.

Висновки. Як підсумок вищевикладеного зазначимо, що наявність у досліджуваній підсистемі синонімічних одиниць можна визнати позитивним явищем. Нами було виявлено, що ідеографічні синоніми надають вичерпну інформацію про предмет, оскільки характеризують його з різних боків. Ми припускаємо, що внаслідок подальшої уніфікації і стандартизації термінології насособудування синоніми можуть зникнути, отже, залишиться лише одна вдосконалена термінологічна одиниця. Щодо синонімів-дефініцій, то їх наявність є невід'ємною складовою частиною існування термінології як такої, вони підкреслюють властивості, якості й ознаки класу предметів, що термінуються.

Перспективою нашого дослідження є проведення зіставного аналізу феномена синонімії у суміжних технічних термінологічних підсистемах.

Література:

1. Бондаренко О., Медведєва С. Структурно-семантичні характеристики терміноодиниць техніки та особливості їх перекладу (на матеріалі текстів автомобільної галузі). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2016. Вип. 1. С. 93–98.
2. Боярова Л., Покровська О. Терміни-синоніми як об'єкт лексикографії (на матеріалі ринкової термінології). *Vocabulum et Vocabularium*. 1996. Вип. 3. С. 60–62.
3. Вакулєнко М. Проблема синонімії в природничих терміносистемах. *Studia Linguistica*. 2009. Вип. 2. С. 85–90.
4. Гумовська І. Аспекти взаємодії юридичної та економічної термінології. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. 2017. Вип. 67. С. 96–99.
5. Кислиця Ю., Бялик В. Структурні та семантичні особливості англійських термінів галузі туризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 44. С. 111–114.
6. Княк Т. Форма і зміст мовного знака. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Каразіна*. 2004. Вип. 635. С. 75–78.

7. Костенко В. Епонімічні медичні терміни в синонімічних рядах англійської мови. *Ювілейні четверті Каразінські читання, присвячені 200-річчю Харківського національного університету: Людина. Мова. Комунікація* : матеріали Міжнародної науково-методичної конференції. Харків, 2004. С. 137–139.
8. Кочерган М. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2010. 367 с.
9. Лисанець Ю. Метонімія в англійській медичній термінології. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2015. Вип. 1. С. 218–222.
10. Мирошниченко В., Шишкова І. Англійські лексичні новоутворення у сфері комп'ютерних технологій. *Вісник Національного технічного університету*. 2019. Вип. 1. С. 87–92.
11. Мітіна О. Синонімія в пенітенціарній лексичній підсистемі сучасної англійської мови (функціонально-семантичний аналіз) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 ; Харківський національний університет ім. В. Каразіна. Харків, 2002. 18 с.
12. Мягкота І. Синонімія та варіанти у термінології української фольклористики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. Вип. 791. С. 129–133.
13. Паночко М. Лексичні особливості української юридичної термінології початку ХХ століття. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 5. С. 112–115.
14. Радченко О. Мовна норма і варіантність в українській науковій термінології : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 ; Харківський національний університет ім. В. Каразіна. Харків, 2000. 203 с.
15. Суперанская А., Подольская Н., Васильева Н. Общая терминология. Вопросы теории. Москва : Librokom, 2012. 243 с.
16. Чуешкова О. Синонімія в терміносистемі гендерної лінгвістики. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. Вип. 869. С. 105–108.
17. Яцишин Н. Юридична термінологія як спеціалізована система правових понять. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2. С. 99–103.

Lytvynko O. The problem of synonymy in modern English pump engineering terminological subsystem

Summary. This article focuses on the problem of synonymy in modern English terminology within the special subsystem of terms – pump engineering. The presence of synonymy in terminology is obvious. The prevalence of synonymy in the terminological subsystem of pump engineering is explained by the following factors: the desire for maximum accuracy, the use of concise forms and the influence of general literary language. The phenomenon of synonymy is manifested at all stages of the development of terminology, because the appearance of a new referent causes the appearance of several names. They can function in the terminology subsystem at the same time.

The synonyms are the lexical units used to denote the same concept and differ in a certain feature of the concept. Synonyms are different linguistic signs. We distinguish ideographic synonyms among the synonyms that function in the terminological subsystem of pump engineering. These lexical units are also called conceptual. We consider such synonyms as terminological units that denote a single concept, but differ in the scope of semantics.

Lexical units of the terminological subsystem of pump engineering meet the basic requirements for terms. However, the terminology of this subsystem is not devoid of synonymous relations. The lexical units of pump engineering form synonymous rows. The synonym row is the set of synonyms of certain content. Terminological synonymous rows form complex structures, the elements of which occupy a subordinate or prominent place, depending on the positions of its lexical dominant. The same composition of lexical units related to synonymous rows demonstrates similarity in terms of the attribute.

The terminological subsystem of pump engineering is characterized by the definition synonymy. This semantic phenomenon lies in the fact that the meaning of a terminological unit is related to its definition.

The presence of synonymous units in the studied subsystem can be considered a positive phenomenon. Ideographic synonyms provide comprehensive information about the subject, as they characterize it from different angles. The synonyms-definitions emphasize the properties, qualities and characteristics of objects.

The theoretical significance of this study is determined by its contribution to the general theory of the term and terminology. The results of the research complement the scientific knowledge about the peculiarities of the terminological nomination and the main tendencies of term formation in the modern English terminological subsystem of pump engineering.

Key words: terminological subsystem, pump engineering, term, synonymy, synonymous rows, ideographic synonym, definition synonymy.